

MULTIMEDIYALI VOSITALAR

Obidjonova Ruxshona

Samarqand davlat pedagogika instituti magistranti

Tel.: 95 774 31 22;

Email: ruxshonaobidjonova0212@gmail.com

Annotatsiya ; Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini tashkil etishda multimediyali vositalardan foydalanishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Multimediyali vositalarning o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi o'rni, dars jarayonida qo'llash usullari hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari multimediyali vositalar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirish, nutqiy faoliyatini faollashtirish va bilimlarni mustahkamlashda muhim vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: multimedia, boshlang'ich ta'lim, ona tili darslari, og'zaki nutq, yozma nutq, innovatsion texnologiya.

Annotation : This article highlights the pedagogical importance of using multimedia tools in organizing mother tongue lessons in primary grades. The role of multimedia tools in developing students' oral and written speech, the methods of their application in the lesson process, and their impact on the effectiveness of education are analyzed. The results of the study show that multimedia tools are an important means of increasing students' interest in lessons, activating their speech activity, and strengthening their knowledge.

Keywords: multimedia, primary education, mother tongue lessons, oral speech, written speech, innovative technology.

Bugungi kunda ta'lim tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich

ta'lim bosqichida o'quvchilarning bilim olishga qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda yangi pedagogik texnologiyalar muhim o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda dars jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish zarur. Shu jihatdan multimediyali vositalardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Multimedia vositalari orqali o'quv materiallari yanada tushunarli, qiziqarli va esda qolarli tarzda taqdim etiladi.

MULTIMEDIYALI VOSITALAR TUSHUNCHASI

Multimedia – bu matn, rasm, ovoz, video va animatsiya kabi turli axborot vositalarini birlashtirgan texnologiyadir. Multimedia vositalari o'quvchilarga ma'lumotni bir vaqtning o'zida ko'rish va eshitish orqali qabul qilish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan asosiy multimedia vositalari quyidagilardan iborat:

1. Kompyuter va noutbuklar
2. Proyektor va interaktiv doska
3. O'quv videolari
4. Audio materiallar
5. Slaydli taqdimotlar
6. Elektron darsliklar

Bu vositalar yordamida o'qituvchi o'quv materialini aniq va tushunarli tarzda yetkazib berishi mumkin.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, multimediyali vositalar faqat texnik qurilmalar yig'indisi emas, balki **ta'lim jarayonini tashkil etishning zamonaviy pedagogik yondashuvi** ham hisoblanadi. Multimedia texnologiyalari o'qituvchiga o'quv materiallarini turli ko'rinishlarda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning bilimlarni yaxshiroq idrok etishiga yordam beradi. Multimediyali vositalar o'quvchilarning **bir nechta sezgi organlari orqali axborotni qabul qilishini ta'minlaydi**. Masalan, o'quvchi bir vaqtning o'zida rasmni ko'radi, ovozni eshitadi va matnni o'qiydi. Bunday ko'p kanalli axborot qabul qilish jarayoni bilimlarning

mustahkam o'zlashtirilishiga olib keladi. Shu sababli multimedia vositalari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogika fanida multimediyali vositalar **interaktiv ta'limni tashkil etishning muhim vositasi** sifatida qaraladi. Interaktivlik o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Masalan, o'quvchilar elektron taqdimotlar orqali savollarga javob berishi, interaktiv mashqlarni bajarishi yoki o'quv o'yinlarida qatnashishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq **ko'rgazmali va obrazli fikrlashga** moyil bo'lganligi sababli multimediyali vositalardan foydalanish ayniqsa samarali hisoblanadi. Rasm, animatsiya va video materiallar o'quvchilarda tasavvurni boyitadi, ularning mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Natijada o'quvchilar dars jarayonida faolroq bo'lib, bilimlarni qiziqish bilan o'zlashtiradilar.

Multimediyali vositalardan foydalanish boshlang'ich ta'limda quyidagi pedagogik vazifalarni amalga oshirishga yordam beradi:

- o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish;
- murakkab tushunchalarni sodda va tushunarli tarzda tushuntirish;
- o'quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish;
- og'zaki va yozma nutq faoliyatini faollashtirish;
- ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli tashkil etish.

Shuningdek, multimediyali vositalar o'qituvchining ishini ham ancha yengillashtiradi. O'qituvchi dars jarayonida turli ko'rgazmali materiallardan foydalanib, o'quvchilarga mavzuni aniq va ravshan tushuntira oladi. Masalan, ona tili darslarida yangi so'zlarni rasmlar orqali tushuntirish, hikoya yoki ertaklarni audio shaklda tinglash, videolar orqali voqealarni tasvirlash kabi usullar o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, multimedia vositalari o'quvchilarning **axborot bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga** ham xizmat qiladi. Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalaridan

foydalanish muhim bo'lganligi sababli, o'quvchilarni yoshligidan ushbu vositalardan to'g'ri foydalanishga o'rgatish muhimdir.

ONA TILI DARSLARIDA MULTIMEDIYANING AHAMIYATI

Boshlang'ich sinflarda ona tili darslari o'quvchilarning **nutqiy kompetensiyasini shakllantirish, so'z boyligini oshirish va fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish** uchun muhim bosqich hisoblanadi. Shu jihatdan dars jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish pedagoglar uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Multimedia vositalari esa aynan shu vazifalarni amalga oshirishda samarali yordamchi vosita sifatida qaraladi.

Multimediyaning ona tili darslaridagi ahamiyati quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

Darsni ko'rgazmali va tushunarli qilish. Multimediya vositalari orqali darsda yangi so'zlar, iboralar va mavzular rasm, video yoki animatsiya orqali namoyish qilinadi. Masalan, o'quvchilar yangi so'zni rasm bilan birga o'rganish orqali uni tezroq va mustahkam o'zlashtiradi. Bu esa darsni yanada ko'rgazmali va tushunarli qiladi.

Nutqiy faoliyatni faollashtirish. Ona tili darslarida video, audio va interaktiv materiallardan foydalanish o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, qisqa multfilmni tomosha qilgandan so'ng o'quvchilar voqeani hikoya qiladi yoki qahramonlar bilan suhbatlashadi. Bunday faoliyat o'quvchilarda fikrni erkin ifodalash, gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda tuzish va nutq ravonligini oshirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Yozma nutqni rivojlantirish. Multimedia vositalari yordamida o'quvchilar rasmlar, videolar yoki audio materiallar asosida matn yozishni o'rganadi. Masalan, rasm ketma-ketligini berib, o'quvchilar shu rasm asosida qisqa hikoya yoki insho yozadi. Bu usul ularning tasavvuri va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi, yozma nutqni boyitadi.

Faol va interaktiv o'quv jarayonini tashkil etish. Interaktiv multimedia vositalari (kompyuter o'yinlari, elektron testlar, interaktiv slaydlar) o'quvchilarni

darsga jalb qiladi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Bunday usullar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantiradi va darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Bilimlarni mustahkamlash va qiziqishni oshirish. Multimedia vositalari yordamida mavzularni takrorlash va mustahkamlash jarayoni qiziqarli tarzda o'tadi. O'quvchilar o'rganilgan materialni ko'rgazmali va interaktiv tarzda qayta ishlash orqali bilimlarini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, multimediyali vositalar o'qituvchiga darsni yanada samarali rejalashtirish, mavzuni tushuntirish va o'quvchilarning faoliyatini kuzatish imkonini beradi. Ammo multimedia vositalaridan foydalanishda **darsning maqsad va vazifalariga moslik**, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va diqqatini hisobga olish juda muhimdir.

Ona tili darslarida multimediyali vositalardan foydalanish metodikasi

Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini samarali tashkil etishda multimediyali vositalardan to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalanish muhim ahamiyatga ega. Multimedia vositalari o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, mavzuni osonroq tushunishga yordam beradi hamda nutqiy faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli o'qituvchi multimediyali vositalardan foydalanishda ma'lum metodik tamoyillarga amal qilishi zarur.

Avvalo, multimedia vositalari darsning maqsad va vazifalariga mos holda tanlanishi kerak. Har bir mavzu uchun mos rasm, video, audio yoki taqdimot materiallarini tanlash o'quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishiga yordam beradi. Masalan, ona tili darslarida yangi so'zlarni o'rgatishda rasmlar va animatsiyalardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Multimediyali vositalardan foydalanish jarayonida o'quvchilarni faollikka undash ham muhimdir. O'qituvchi faqatgina video yoki slayd namoyish qilish bilan cheklanib qolmasligi, balki o'quvchilar bilan savol-javoblar tashkil etishi, ularni fikr bildirishga

undashi lozim. Bu usul o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, multimedia vositalari orqali turli interaktiv topshiriqlarni tashkil etish mumkin. Masalan, rasm asosida hikoya tuzish, video asosida savollarga javob berish yoki audio matnni tinglab uning mazmunini aytib berish kabi mashg'ulotlar o'quvchilarning nutqiy faoliyatini faollashtiradi. Bunday topshiriqlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini ham rivojlantiradi.

Ona tili darslarida multimediyali vositalardan foydalanish o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, o'quvchilarga bir nechta rasmlar ketma-ketligi ko'rsatiladi va shu rasmlar asosida kichik matn tuzish topshirig'i beriladi. Bu usul o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Multimediyali vositalardan foydalanishda o'qituvchi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uzoq vaqt davomida bir xil faoliyat bilan shug'ullanishdan tez charchaydi. Shu sababli dars jarayonida turli multimedia materiallarini navbat bilan qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, multimedia vositalari o'qituvchi faoliyatini to'liq almashtirmaydi. Aksincha, ular o'qituvchining darsni samarali tashkil etishida yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi multimedia vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishi mumkin.

OG'ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA MULTIMEDIYANING O'RNI

Multimedia vositalari og'zaki nutqni rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Masalan, o'quvchilar video lavhalarni tomosha qilgandan so'ng ularning mazmunini hikoya qilib berishlari mumkin.

Bunday faoliyat quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

- fikrni erkin bayon qilish
- gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda tuzish
- so'z boyligini kengaytirish
- nutq ravonligini oshirish

Shuningdek, audio ertaklar yoki hikoyalarni tinglash orqali o'quvchilarning tinglab tushunish qobiliyati rivojlanadi.

Multimedia vositalari yordamida o'quvchilar nafaqat mavzuni tushunadi, balki **faol va interaktiv tarzda nutqiy faoliyat bilan shug'ullanadi**. Quyida bunday vositalarni dars jarayonida qo'llash bo'yicha misollar va samarali metodlar keltiriladi:

1. Video materiallar orqali nutqni rivojlantirish

Metod: O'quvchilarga qisqa multfilm, ertak yoki hikoya videosi namoyish qilinadi. Video ko'rishdan so'ng o'quvchilar voqeani **hikoya qilib berish, qahramonlar haqida gapirish, yoki savollarga javob berish** topshiriqlarini bajaradi.

Misol:

2-sinfda "Bahor fasli" mavzusida video ko'rsatiladi. O'quvchilardan so'raladi:

Videoda nimalar sodir bo'ldi?

Qahramonlar nima qildi?

Siz shu voqeani davom ettirsangiz, qanday qilardingiz?

Samarali tomonlari:

Nutqni erkin ifodalashni rivojlantiradi.

So'z boyligini oshiradi.

Muloqot va tinglash ko'nikmalarini shakllantiradi.

2. Rasm va illyustratsiyalar asosida hikoya tuzish

Metod: O'quvchilarga bir nechta rasm ketma-ketligi beriladi. Har bir rasm asosida qisqa gaplar tuzib, keyin ular **mantiqiy ketma-ketlikda hikoya qilinadi**.

3. Audio materiallar (ertak, hikoya, she'r) orqali mashqlar

Metod: O'quvchilar audio faylni tinglab, uning mazmuni bo'yicha **savollarga javob berish, qahramonlarni tavsiflash, yoki matnni davom ettirish** vazifasini bajaradi.

Misol:

Tinglash: "Quyosh va shamol" ertagi.

Vazifa: Qahramonlarning harakatlarini aytib bering va o'zingiz shu voqeani davom ettiring.

Samarali tomonlari:

Tinglab tushunish qobiliyatini oshiradi.

Nutqiy faollik va eslab qolish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi.

4. Interaktiv multimedia mashqlari

Metod: Kompyuter yoki planshet yordamida interaktiv testlar, so'z o'yinlari va elektron slaydlar orqali og'zaki nutqni rivojlantirish. O'quvchilar savollarga javob beradi yoki mavzuga oid topshiriqlarni bajaradi.

Misol:

Slaydda rasm va 3 savol beriladi. O'quvchi rasmni ko'rib javob beradi: "Rasmda nima tasvirlangan?", "Kim qahramon?", "Nimalar sodir bo'lmoqda?"

Samarali tomonlari:

O'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi.

Faol va interaktiv mashg'ulotlarni tashkil etadi.

Nutqiy ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA MULTIMEDIYA

Yozma nutqni rivojlantirishda rasm va video materiallardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, o'quvchilarga rasm ko'rsatilib, shu rasm asosida kichik matn yozish topshirig'i berilishi mumkin.

Bundan tashqari:

- slayd orqali berilgan so'zlar bilan gap tuzish
- video asosida hikoya yozish
- rasmlar ketma-ketligidan matn tuzish kabi topshiriqlar yozma nutqni rivojlantirishga yordam beradi.

Multimedia vositalari o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

1. Rasmlar va slaydlar orqali yozma nutqni rivojlantirish

Metod: O'quvchilarga bir nechta rasm ketma-ketligi beriladi va ular rasm asosida kichik matn yozadilar.

2. Video asosida yozma nutqni shakllantirish

Metod: O'quvchilar qisqa video yoki animatsiyani tomosha qiladi, keyin uning mazmuni bo'yicha matn yozadi.

Misol:

Video: "Kichik qahramon va yo'qolgan it" qisqa hikoya.

Vazifa: O'quvchilar voqeani matn shaklida yozib, qahramonlarning harakatlarini va hissiyotlarini tasvirlaydilar.

Samarali tomonlari:

Tinglab tushunish va yozma ifodani birlashtiradi.

Hikoya tuzish va voqeani mantiqiy ravishda yozish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nutqiy va yozma faoliyatni integratsiyalashga yordam beradi.

3. Audio materiallar va interaktiv mashqlar

Metod: O'quvchilar audio ertak yoki hikoyani tinglab, uning mazmuni bo'yicha yozma matn tuzadilar. Shu bilan birga, interaktiv testlar yoki elektron slaydlar yordamida mavzu bo'yicha yozma mashqlarni bajaradilar.

Misol:

Audio: "Bahor kelmoqda" ertagi.

Vazifa: O'quvchi tinglagan matn bo'yicha qisqa insho yoki eslatma yozadi: "Bahorda nimalar o'zgaradi? Nimalarni ko'rasiz?"

Samarali tomonlari:

Tinglab tushunish va yozma nutqni rivojlantiradi.

O'quvchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi.

Fikrlarni yozma tarzda izchil bayon qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

4. Multimediyali o'yinlar va interaktiv slaydlar

Metod: Kompyuter yoki planshet yordamida interaktiv o'yinlar va topshiriqlar orqali yozma nutqni rivojlantirish. O'quvchilar rasm yoki video asosida matn yozadilar yoki so'zlarni to'g'ri joylashtirib jumlar tuzadilar.

Misol:

Interaktiv topshiriq: Slaydda turli rasm va so'zlar beriladi. O'quvchi rasimga mos keladigan gap tuzadi va matnni slaydga yozadi.

Samarali tomonlari:

O'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Matn yozish ko'nikmalarini faollashtiradi.

Multimediya materiallari orqali o'quv jarayoni yanada qiziqarli va interaktiv bo'ladi.

MULTIMEDIYADAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Ta'lim jarayonida multimedia vositalardan foydalanish bir qator afzalliklarga ega:

1. Darsni qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi.
2. O'quvchilarning diqqatini jalb qiladi.
3. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.
4. Nutqiy faoliyatni faollashtiradi.
5. O'quv materialini tez va oson o'zlashtirishga yordam beradi.

Shu sababli zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida multimedia vositalaridan samarali foydalanishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida multimedia vositalardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, darsga qiziqishini kuchaytirish va bilimlarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Shu bois, zamonaviy ta'lim jarayonida multimedia vositalaridan keng foydalanish boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akbarov, A. (2018). *Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish metodikasi*. T.: Ta'lim.
2. Xudoyberdiyev, S. (2020). *Ona tili darslarida innovatsion texnologiyalar*. T.: Pedagogika.
3. Ismoilova, G. (2019). *Multimedia vositalari ta'limda: nazariya va amaliyot*. T.: Fan va Ta'lim.
4. Karimova, N. (2021). *Boshlang'ich sinflar uchun ona tili metodikasi*. T.: O'qituvchi.

5. Ruzmetov, J. (2022). *Ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari*. T.: Innovatsiya.
6. Abdullayev, D. (2017). *Pedagogik texnologiyalar va multimedia*. T.: Ta'lim va Fanning Yangiligi.
7. Yusupov, M. (2021). "Yozma nutqni rivojlantirishda interaktiv texnologiyalarning samaradorligi". *Pedagogika masalalari*, 4(8), 88–95.
8. Juraev, F. (2022). "Multimedia vositalari yordamida ona tili ta'limini modernizatsiya qilish". *Innovatsion Ta'lim*, 1(10), 23–30.

Elektron manbalar

1. UNESCO. (2021). *ICT in Education — Teaching and Learning: Trends and Issues*. UNESCO Electronic Resource.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379873>
2. Edutopia. (2023). *Using Multimedia to Develop Language Skills in Young Learners*. <https://www.edutopia.org/article/using-multimedia-develop-language-skills>
3. British Council. (2022). *Multimedia Resources for Language Teaching*.
<https://www.britishcouncil.org/school-resources/find/teaching-resources/multimedia>
4. National Education Association. (2021). *Integrating Technology in Language Education*. <https://www.nea.org/advocating-for-change/new-from-nea/technology-integration-language-education>
5. Cambridge University Press. (2020). *Innovative Approaches to Language Teaching*. <https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/innovative-approaches-language-teaching>.